

DİL VE EDEBİYAT SÖYLEŞİLERİNİN İKİNCİSİ ANKARA'DA DÜZENLENDİ

Uğur Mantu

- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığının himayelerinde 01-23 Ekim 2022 tarihleri arasında Ankara'da düzenlenen Başkent Kültür Yolu Festivali etkinlikleri kapsamında Türk Dil Kurumunun katkılarıyla Dil ve Edebiyat Söyleşileri'nin ikincisi yapıldı.

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Güvercinlik Salonu'nda gerçekleştirilen programlarda Türkçeye emek veren şair, yazar ve akademisyenler *Mevlid*, Osmanlı Türkçesi, hikâye anlatımı ile şiirin oluşumu hakkındaki konuşmalarıyla dinleyicilere hitap ettiler.

4 Ekim 2022 tarihinde başlayan Dil ve Edebiyat Söyleşileri'nin ilk gününde İstanbul Kültür Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Mehmet Fatih Köksal, Süleyman Çelebi ve ölümsüz eseri *Mevlid* üzerinde durdu. Eski Türk edebiyatı alanında *Klâsik Türk Şiiri Araştırmaları*, *Sana Benzer Güzel Olmaz: Divan Şiirinde Nazire*, *Mevlid-nâme*, *Eski Türk Edebiyatında Tenkit ve Teori* ve *Türkçe Divanlar Kataloğu* (Giyasi Babaarslan ile) gibi önemli eserlere imza atan Köksal, konuşmasında 1409 yılında yayımlanan *Mevlid*'in Türk edebiyatında ayrıcalıklı bir yer teşkil ettiğine dikkat çekti. Türkçe metinler içerisinde en çok el yazması nüshası bulunan eserin *Vesiletü'n-Necât (Mevlid)* ve *Yunus Emre Divanı* olduğunu aktaran Köksal, bu iki eserin dil bakımından Türk birliğini sağlamadaki rolünün altını çizdi. Türk edebiyat tarihinde 1409'dan 20. yüzyıla uzanan bir mevlit yazma geleneğinin oluştuğunu belirten yazar, *Mevlid*'in "miraçnâme" ve "mucizât" gibi türlerin doğuşuna aracılık ettiğini söyledi.

Mevlid'in işlenmiş bir Türkçeye kaleme alınmış, din dilinin oluşumunda etkisi bulunan bir edebî metin olmanın yanında toplumun sosyal hayatında da önemli bir konumu haiz olduğunu vurgulayan M. Fatih Köksal, doğum, sünnet, evlilik ve ölüm merasimlerinde *Kur'an* ve ilahilerle birlikte *Mevlid*'e de yer verildiğinden bahsetti.

Konuşmasında eserin Cumhuriyet Dönemi'nde yapılmış neşirlerinden de bahseden Köksal, *Mevlid*'in gerek çok sayıda farklı nüshasının bulunması gerekse bu nüshalarda metin bakımından büyük farklılıkları ve uyumsuzluklar bulunması sebebiyle tenkitli neşirini yapmakla en çok zorlan-

nılan metinlerden biri olduğuna dikkat çekti. Köksal, konuşmasının son bölümünde üzerinde çalıştığı *Mevlid*'in Michigan Nüshası hakkında çeşitli bilgiler verdi. Michigan Nüshası'nın Türkçenin tarihî gelişimini takip etmede kolaylık sağlayacak bazı yazım örnekleri içerdiğini belirten yazar, *Mevlid*'in önceki neşirlerinde karanlıkta kalan bazı noktalara kendisi tarafından bu nüsha temel alınarak hazırlanan ve kısa bir zaman içerisinde Türk Dil Kurumu Yayınları'na okurlara sunulacak çalışmada ışık tutulacağını belirtti.

6 Ekim 2022 tarihinde düzenlenen ikinci söyleşide *Adem'in Kekliği ve Chopin, Bozkırda Altmışaltı, Ah Mercimeğim ve Ağlaya Ağlaya Öldük Anam Bacım* adlı hikâye kitapları, *Kalfa Uykusu* başlığı altında kitaplaşan denemeleri ve hikâyelerinden ilhamla doğan *Gönül Dağı* dizisiyle okuyucu ve izleyicilerin gönlünde yer edinen Mustafa Çiftci, dinleyicilerle buluştu. Çiftci samimi bir ortamda, soru cevap şeklinde gerçekleşen söyleşide; içindeki hikâyecinin ortaya çıkışı, eserlerinin yayımlanma serüveni, "taşra" ve "bozkır" hakkındaki düşünceleri, hikâyeci okur arasındaki ilişki ve *Gönül Dağı* dizisinin izleyiciyle buluşma süreci üzerinde durdu.

İzlediği filmleri annesine ve anneannesine anlatırken içindeki hikâyecinin farkına vardığını anlatan Mustafa Çiftci, yazar olma hevesinin kendisinde hep var olduğunu ve bir arkadaşının Sivas'ta yayımlanan *Aşkar* dergisine yazılarını göndermesiyle yazarlık serüveninin başladığını belirtti. Çiftci, derginin editörünün kendisinden hikâyeler kaleme almasını talep etmesiyle hikâyeye yöneldiğini, ilk hikâyesinin 2007'de yayımlandığını ve ardından ilk kitabı *Adem'in Kekliği ve Chopin*'in 2012 yılında okuyucuyla buluştuğunu söyledi.

Söyleşide "taşra" ve "bozkır" kavramlarının kendi his ve fikir dünyasındaki yeri üzerinde de duran Mustafa Çiftci; özellikle taşra kültürüne uzak bölgelerden taşraya gelenlerin bu coğrafyada yaşamaya alışıp çevren edinmesinin kolay olmadığını ancak taşrada doğup büyüyen biri için burada yaşamının,

hayatın yavaş akması ve içinde türlü renkler barındırması sebebiyle, eğlenceli olduğunu söyledi. Çiftci, kendisi için “taşra” ve “bozkır”ın “eser verilen ve yaşanan yer” anlamına geldiğinin altını çizdi.

Mustafa Çiftci; hikâyelerini yazarken babasının “Oğlum uzun yazıp da vatan-daşı sıkma.” öğüdünü her daim hatırında tuttuğunu, hissettiklerini kaleme geçirdiğini hatta zaman zaman hikâyeyi bitirdiğinde gözlerinin dolduğunu ve bunun da okura sirayet ederek yazarla okur arasındaki mesafenin kılmasını sağladığını dile getirdi. Hikâyelerini genellikle sabah saatlerinde yazdığını anlatan Çiftci, hikâye anlatmak haricinde kendisini ifade edebileceği sanat dalı olarak resmi seçeceğini söyledi.

Mustafa Çiftci, söyleşinin son bölümünde *Gönül Dağı* dizisinin ortaya çıkış sürecine ve dizilerdeki taşra algısına değindi. *Gönül Dağı*'nın tohumlarının dizinin yapımcısının Yozgat'a gelip taşrayı anlatan bir dizi çekme fikrini kendisine açmasıyla atıldığını anlatan yazar, *Star* ve *Akşam* gazetelerinde yayımlanan ancak kitaplarına girmeyen 40 hikâyenin esere kaynaklık ettiğini dinleyicilerle paylaştı. Yazar, *Gönül Dağı* özelinde kendisini en çok mutlu eden olayın babasının vefat etmeden evvel dizinin izleyiciyle buluştuğunu görmek olduğunu vurguladı. Taşranın dizi ve filmlerde birkaç istisnai örnek haricinde değişmeyen şablonlarla yansıtıldığını, bazı isimlerin de mizah kisvesi altında o coğrafyanın insanını ve kültürünü alaya alma ucuzluğuna kaçtığına dikkat çeken Çiftci, *Gönül Dağı*'nın bu anlayışı aşarak taşraya daha farklı bir gözle bakılmasını sağlayacak bir eser olarak anılması hâlinde amacına ulaşacağını söyledi.

Dil ve Edebiyat Söyleşileri'nin üçüncüsü *Klasik Osmanlı Türkçesinde Eklerin Ses Düzeni, Osmanlı Konuşma Dili ve Stambul'dan İstanbul'a: Osmanlı Türkçesi Te-laffuz Kayıtları* adlı önemli eserlerin müellifi, Türk Dil Kurumu Bilim Kurulu Üyesi ve Yunus Emre Enstitüsü Türkçe Eğitimi ve Türkoloji Müdürü Prof. Dr. Yavuz Kartallıoğlu, “Osmanlı Konuşma Dili: Osmanlı Nece Konuşurdu?” başlıklı söyleşisiyle 13 Ekim 2022 tarihinde gerçekleştirildi. Söyleşinin açış konuşmasını yapan Türk Dil Kurumu Başkanı Prof. Dr. Gürer Gülsevin, Osmanlı Türkçesi denildiğinde genellikle edebî eserlerde kullanılan dilin akla geldiğini

ancak Yavuz Kartallıoğlu'nun konuşmasında telaffuz üzerinde yoğunlaşacağını belirtti.

Latin harfli metinlerden yola çıkarak Osmanlı konuşma dili üzerinde çalışmaya başladığından bahseden Yavuz Kartallıoğlu, sunumla zenginleştiği söyleşisinde; Osmanlı Türkçesi-

nin Türk dili tarihi içindeki yeri hakkında bilgi verirken Osmanlı Türkçesinin sadece yazılan değil aynı zamanda konuşulan bir dil olduğu ve yazılı olanla konuşulan arasında farklar bulunduğunu yazılı metinlerden verdiği örneklerle ortaya koyup Osmanlı Türkçesine yönelik bazı hatalı yaklaşımlara da dikkat çekti.

Özellikle 2014 yılında Osmanlı Türkçesinin liselerde ders olarak okutulması tasarısının basına ve sosyal medyaya yansımalarıyla pek çok kişinin büyük oranda siyasi ezber düşüncelerle hareket ederek "Osmanlıca" tartışmalarına katıldığını ve bunun da toplumda kutuplaşmaya yol açtığını belirten Yavuz Kartallıoğlu, Osmanlı Türkçesinin Türkçenin tarihî bir döneminde ortaya çıkan ve Osmanlı Devleti zamanında kullanılan dilin adı olduğunun altını çizdi. Osmanlı Türkçesi üzerinde çalışan araştırmacıların çoğunlukla resmî belgeler ve divan edebiyatına ait eserlerden elde ettikleri verilerden hareket etmelerinin bazılarının bu dili Türkçeden uzak anlaşılmaz bir dil ya da Arapça-Farsça-Türkçe karışımı üçlü bir dil olarak görmelerini beraberinde getirdiğini vurgulayan Kartallıoğlu, bu görüşün Osmanlı Türkçesinin "Selçukludan hatta daha öncesinden gelen kesintisiz, canlı bir konuşma dili olduğu" gerçeğinin göz ardı edilmesine yol açtığını söyledi.

Osmanlı'da yazılan ve konuşulan dil arasında birtakım farklılıklar bulunduğundan bahseden Yavuz Kartallıoğlu, bu dönemdeki konuşma diline ait özellikleri tespit etmede, şimdilik, benimsenecek tek yöntemin o dönemde yazılmış eserleri incelemek olduğunu dile getirdi. Kartallıoğlu, Osmanlı konuşma dili verilerini elde etmede kronikler, şeriye sicilleri ve Evliya Çelebi'nin *Seyahatnamesi*'nin yanında Batılı isimlerce hazırlanan gramer, sözlük ve konuşma kılavuzlarının da büyük yarar sağlayacağından bahsetti. Osmanlı Türkçesinin sadece Arap kökenli Türk alfabesiyle yazılmadığını altını çizen yazar, verdiği örneklerle Osmanlı topraklarını çeşitli amaçlarla ziyaret eden Batılı kişilerin

Latin, Arap-Latin, Ermeni ve Rum harfleri ile Osmanlı Türkçesini kayıt altına aldıklarını ortaya koydu. Başka devletlere mensup kişilerce hazırlanan sözlük, gramer ve konuşma kılavuzlarının günümüzdeki çalışmalara veri sağlayacak birer ses kaydı olarak düşünülebileceğini ifade eden Kartallıoğlu seçtiği örnek metinlerle dönemin konuşma dilinin söz varlığı, telaffuz özellikleri ile yazı ve konuşmada şekil bakımından farklılık gösteren bazı kelimeler üzerinde durdu.

Farklı alfabelerle kaleme alınmış Osmanlı Türkçesi metinlerinin etimoloji çalışmaları ve gündelik hayata dair araştırmalar için de yararlı veriler sunacağını belirten Yavuz Kartallıoğlu; Osmanlı Türkçesinin bir imparatorluk dili olarak değerlendirilmesi gerektiğini vurgulayıp bu dilin Arapça ve Farsça unsurların yanında İtalyanca, Yunanca, Almanca, Bulgarca, Ermenice, Fransızca, İspanyolca, Latince, Macarca ve Sırpça kelimeleri ve yapıları da içerdiğine dikkat çekti. Kartallıoğlu bu durumun belli bir tarihî arka plana ve zengin söz varlığına sahip tüm diller için geçerli olduğunun altını çizerek söyleşisini tamamladı.

Söyleşilerin, 20 Ekim 2022 tarihli son gününde Prof. Dr. Mehmet Can Doğan dinleyicilerle buluştu. Şair, eleştirmen ve akademisyen kimliklerini bir potada eriterek *Şair Sözü*, *Şiir Arkeolojisi*, *Modern Türk Şiiri: Olgular, Eğilimler, Akımlar*, *Başka Türklü de Olur (Toplu Şiirler)* ve *Şiirin Retoriği* gibi eserlere imza atan Doğan, söyleşisinde şiirin yapısı ve oluşumu üzerinde durdu.

Mehmet Can Doğan, tarihselleştirme açısından “Modern Türk Şiiri” kavramının belli bir başlangıç noktasına karşılık geldiğini ancak kendisinin bir şair olarak bunu benimsemediğini ifade etti. Doğan, şiirin dönemsel isimlendirilmelerden ziyade dilin içinden gelen akıntıyla kavran-

masını daha doğru bulduğunu ve önemli olanın dilin neye uğradığının izlenmesi olduğunu dile getirdi. Dilin sadece bir iletişim aracı olduğu kavrayışının 19. yüzyılın sonlarında değiştiğini, 20. yüzyılın başlarında Saussure ile birlikte dilin kendi içinde anlam üreten bir organizma olduğu görüşünün revaç bulduğunu, yüzyılın önemli filozofu Heidegger’in ise dilde varlığın bir haki-

kat olarak nasıl açığa çıktığını araştırdığından bahseden Doğan kendisinin de şiirde varlığın belirmesi üzerinde yoğunlaştığını söyleyerek dili varlığı şiirle gördüğümüz yapılar içinde belirgin kılan bir alan olarak nitelendirdi. Şiirde dilin varlığa karşılık gelen çağrışım boyutunun yüksek olduğuna dikkat çeken yazar, düzyazı metinlerdeki şiirselliğin de bu çağrışım ile ilişkili olduğunu vurguladı. Kendi poetikasında şiirde yapının önemli bir yer tuttuğunu anlatan Doğan, şiir eleştirisini temel alan yazılarında ise şairin neyle ilişki kurduğunu ve buna neden ihtiyaç duyduğunu ele aldığını söyledi.

Şiirin kuramsallaşması ve felsefi olarak açıklanması sürecinde Platon ve Aristo'nun önemine değinen Mehmet Can Doğan, buradan hareketle hakikatin açığa çıkarılması olarak düşünebileceğimiz “aletheia” kavramından bahsetti. Platon ve Aristo'nun gelişimine katkı sağladığı bu kavramın Heidegger tarafından yeniden canlandırıldığını dile getiren yazar, filozofun hakikatin açığa çıktığı alan olarak dili sabitlediğini belirtti.

Mehmet Can Doğan, bütün sanatlar gibi şiirin de bilgi ürettiğini vurgularken sanat eserinin de bilgilene alanlarından birini oluşturduğuna ve sanat eserinin sadece duyulanınca başvuru bir şey olmadığına dikkat çekti.

Şiir söz konusu olduğunda “logos”, “ethos” ve “pathos” kavramlarının öne çıktığına dair tespitini dinleyicilerle paylaşan Mehmet Can Doğan; dil bağlamında “logos”un dilin sabitlenmiş kuralları olarak kabul edilebileceğini, kelimenin aynı zamanda “dil” ve “kutsal” anlamlarını da haiz olduğunu belirtti. Bu bağlamda dilin kurallarını sarsmanın modern öncesi dönemde hoş karşılanmadığını ancak modern dönemle birlikte sapmaların öne çıktığını ve özellikle son yıllardaki şiir yazılarında da bu tarz kullanımlara odaklanmanın moda hâline geldiği bilgisini veren Doğan, her şairde böyle bir sapma aranmasının doğru bir yaklaşım olmadığını söyledi. “Ethos” kavramından, metin söz konusu olduğunda, “metnin bütünlüğü”nün anlaşılması gerektiğini düşünen yazar, bütünlükle metnin tutarlılığının akla geldiğinden bahsetti. “Pathos”un ise sanatın doğasını belirleyen bir kavram olarak görülmesi gerektiğini belirten Mehmet Can Doğan, “tutku” karşılığında kullanılan kelimenin aynı zamanda sanat eserinin ortaya konması sürecinde bir şeyle maruz kalmakla ilgisinin kurulabileceğine de işaret etti. Doğan, pathos kavramının ikili bir yönü olduğundan bahsederek sanatçının bir şeye maruz kalmanın getirdiği eserini ortaya koyarken bu heyecanın okur, izleyici veya dinleyici tarafından da alınması gerektiğinin altını çizdi.

Mehmet Can Doğan, sanat eserinin sadece heyecandan ibaret olmadığını aynı zamanda yaratma sürecinin de önemli olduğunu ifade ederken, dile bir atalar kültü olarak baktığını söyledi. Doğan, şiirlerinde Yunus Emre ile Yahya Kemal gibi isimlerin de nefes aldığını ve bunu da şairlerin dil içindeki arayışlarından hareketle “imgenin arkaizmi” olarak nitelendirdiğini dinleyicilerle paylaştı.

Mehmet Can Doğan şiirin yapılan bir şey olduğunu düşündüğünü ve şiirin sadece sestem bir ibaret görülmemesi gerektiğine dikkat çekti. Şiirin bir mimari yapıyı haiz olduğunu belirten Doğan, bazı isimlerin bu yapıyı kurarken sesi temel aldıklarını söyledi. Bu noktada “tekhne” kavramından hareketle sanatın yapılan bir şey olma özelliğini gündeme getiren yazar, sanat eserinin/şiirin yapılma sürecinde sanatçının/şairin birikiminin rol oynadığının altını çizdi. Doğan, bu birikimin bir ayağını “dize”, “mecaz”, “ölçü”, “uyak” gibi kavramların bilgisi oluştururken diğerini ise dünyaya ait bilginin oluşturduğunu belirtti.

Heidegger’in dilde varlığın açığa çıkarken bazı şeyleri de sürekli örttüğüne yönelik görüşü üzerinde duran Mehmet Can Doğan, şairin varlığa dair bilgisiyle kurduğu şiirinde bazı noktaları örtmesi gerektiğini vurguladı. Saussure ile yaygınlaşan dil ve söz ayrımının şiir için de önem arz ettiğine değinen yazar; sözün dilin etkinleşmiş biçimi olduğunu ve bunun da etkileşimle gerçekleşeceğini söyledi. Roman Jakobson’un dilin poetik işlevinin seçme ekseninden birleştirilme eksenine aktarılmasıyla belirlediğini görüşünü aktaran Doğan, şiirin şairin seçtiklerini ne şekilde birleştirip onu değerli kıldığına halk şiiri ve türkülerden verdiği örneklerle dikkat çekti.

Dilimiz ve edebiyatımızda yer eden önemli konu ve eserlere yönelik kıymetli bilgiler edindiğimiz Dil ve Edebiyat Söyleşileri’nin devamını dileyip söyleşilere katılan yazarlarımıza; etkinliği düzenleyen Kültür ve Turizm Bakanlığımıza ve Türk Dil Kurumuna teşekkür ediyoruz.